

Iva Mandušić u članku *Ugarski povjesničar Nikola (Miklós) Istvánffy (1538.–1615.) i njegovo djelo Historiarum de rebus Ungaricis u hrvatskoj historiografiji* (33-67) analizira život tog znamenitog povjesničara ukazujući na nedovoljnu istraženost hrvatske sastavnice njegova djela, analizira i njegov prikaz hrvatskog društva na primjeru opisa Zagrebačke biskupije.

Problematikom obnove, izgradnje i proširenja sakralnih objekata na području Dalmatinske zagore u 19. stoljeću bavi se Stanko Piplović u radu *Crkve u Dalmatinskoj zagori iz XIX. stoljeća* (69-92).

O jeziku i stilu spisateljskog djela fra Antuna Kneževića (93-105) rad je Šimuna Muse i Zdenke Leženić u kojem autori donose jezično-stilske značajke djela fra Antuna Kneževića.

Vlasta Švoger u radu *Skica za portret Adolfa Vebera Tkalčevića (u povodu sto dvadesete obljetnice smrti)* (107-136) piše o jezikoslovnoj i književnoj djelatnosti zagrebačkog kanonika Adolfa Tkalčevića, a posebno je težište u prilogu usmjereno na njegovu publicističku, pedagošku i političku aktivnost.

Marko Medved u svom prilogu *Nastanak Riječke biskupije 1925. godine* (137-156) prati političke okolnosti nastanka Riječke biskupije u kontekstu interesa rimske vlade za samostalnom talijanskom dijacezom i stvaranje biskupijskih struktura u kontekstu približavanja Mussolinijeve vlade Crkvi.

Posljednji je rad potpisala Irina Ognjanova, a nosi naslov *Religion and Church in the Ustaša Ideology (1941–1945)* (157-190). Autorica objašnjava usku povezanost vjerske politike ustaša s nacionalističkim i političkim ciljevima koja se posebno ističe usporedbom odnosa ustaša prema pravoslavnoj, odnosno muslimanskoj vjeri.

Oba su broja zaključena rubrikom *Prikazi i recenzije* koja u šezdeset trećem, isto kao i u šezdeset četvrtom, broju sadrži 12 prikaza i recenzija publikacija s područja historiografije.

Ana Biočić

Scrinia Slavonica. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, sv. 9, Slavonski Brod 2009., 659 str.

Scrinia Slavonica godišnji je časopis Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest u Slavonskom Brodu. Počeo je izlaziti 2001. godine, a glavni joj je urednik Stanko Andrić. U njemu se objavljuju radovi vezani uz povijest Slavonije, Srijema i Baranje, koji se potom tematski grupiraju u nekoj od rubrika. Osim toga, uvijek se navode i neki metodološki pristupi, pa svaki broj sadrži i veći tematski dio posvećen tome pitanju. U tome kontekstu često prevode i članke sa stranih jezika, posebice mađarskog, ali i drugih bliskih slavonskom području zbog bolje povezanosti među historiografijama različitih govornih područja no istih istraživačkih tema, čime su inicijalna postavka i cilj uredništva *Scrinije* automatski potvrđeni.

I ovaj broj podijeljen je na nekoliko tematskih cjelina. Prva grupa članaka u rubrici *Srednji vijek* sadrži dva članka. Prvi članak nosi naslov *Avari, južna Panonija i pad Sirmija* (7-56), a napisao ga je Hrvoje Gračanin. U njemu autor daje pregled avarskih osvajanja u južnoj Panoniji posvećujući više pažnje padu Sirmija koji je okončan 582. godine. Taj je događaj imao velikog odjeka u onovremenim izvorima s obzirom na to da je Sirmij bio važna obrambena točka Istočnog Rimskog Carstva. U prilog istraživanju širenja avarskog područja na područje južne Panonije daje pregled arheoloških lokaliteta sve do uništenja avarskog snage franačkim

osvajanjima. Drugi članak pod naslovom *Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: prilozi za lokalnu povijest (drugi dio)* [57-98] napisao je Stanko Andrić. U članku autor daje pregled najvažnijih mjesta iz papučko-krndijskog područja koje je pripadalo srednjovjekovnoj Ugarskoj. Počinje od Kamengrada (Kóvára), koji je bio srednjovjekovna utvrda u Požeškoj županiji, potom obrađuje Stražeman, naselja i utvrde u Požeškoj kotlini. Nastavlja svoje istraživanje s Velikom, Prepoštijom, Vetovom i Kutjevom te naglašava da će u trećem dijelu rada obraditi Kaptol i njegova naselja i utvrde u kontekstu istraživanja lokalne povijesti nekog područja.

Druga tematska cjelina obrađuje *Crkvenu povijest i graditeljstvo od 18. do 20. stoljeća* i sadrži četiri članaka. Ljerka Perči autorica je rada *Valpovačka župna crkva i dvorska kapelica između 1722. i 1736.* (99-124) u kojem analizira crkvu u Valpovu za vremena baruna Petra Antona Hillepranda von Prandaua. Barun je bio važan zbog preinaka srednjovjekovnog dvorca u modernije vlastelinstvo i u tome kontekstu dao je doprinose i preinakama crkvenih dijelova dvorca, točnije crkve i njezine kapelice, čije je nacрте načinio inženjer Sebastijan Froedhofer, koji je kasnije postao i administrator vlastelinstva. *Historicističke obnove crkve Svete Ane u Donjoj Vrijeski* (125-160) rad je Dragana Damjanovića u kojem autor daje doprinos istraživanju jednog sakralnog objekta u blizini Daruvara koji vuče svoje početke iz srednjeg vijeka. U skladu s očuvanjem spomenika tijekom 19. st., manastir i crkva sv. Ane obnovljeni su u skladu s tadašnjim idejama te spada u lijepa historicistička izdanja. Obnovu je započeo Ivan Kukuljević Sakcinski, dok je druga povezana s Vinkom Rauscherom (posebice se povezuje s ikonostasom navedene crkve). Miroslav Akmadža napisao je članak *Župnik Ljudevit Petrak, komunisti i gradnja crkve u Pleternici* (161-182) u kojem analizira povijesne događaje oko izgradnje sv. Nikole u Pleternici. Naime, komunistički režim nije dao dozvolu za ponovnu gradnju crkve jer se smatralo da njezin župnik Ljudevit Petrak nije prihvatljiva osoba za tu funkciju jer je još od svoje mladosti bio smatran kao neprijateljski nastrojen prema režimu, a samu crkvu djelomično su porušili partizani tijekom borbi te je njezina izgradnja trajala dugi niz godina. *Graditeljska baština zapadne Slavonije nestala u 19. i 20. stoljeću* (183-220) rad je Filipa Škiljana u kojem autor raspravlja o nestalim srednjovjekovnim utverdama i crkvama na području zapadne Slavonije (od Slatine do Pakraca). Kao razloge nestajanja srednjovjekovnih utvrda i pravoslavnih i katoličkih crkava autor je identificirao ratove i nebrigu stanovništva.

Društvo i politika u 19. i 20. stoljeću naslov je treće tematske cjeline koja sadrži pet članaka, od kojih je prvi rad Ivančice Marković pod naslovom *Podjela i raspad kućnih zadruga u Slavoniji u 19. stoljeću* (221-231) u kojem autorica raščlanjuje uzroke raspada kućnih zadruga na području slavonskog sela. Uspoređivala je pravne akte i njihovo različito poimanje u praksi kao dio širih društveno-ekonomskih procesa. Dinko Župan autor je rada *Dobre kućanice. Obrazovanje djevojaka u Slavoniji tijekom druge polovice 19. stoljeća* (232-256) u kojem razmatra rad viših djevojačkih i stručnih škola u Slavoniji u kontekstu problematike povijesti žena. Njihovo se obrazovanje uklapalo u generalnu ideju kako žene moraju biti "valjane supruge, dobre kućanice i valjane majke". *Zakon o uređenju gradskih općina iz 1895. i položaj Broda na Savi* (257-274) naslov je članka Branka Ostajmera u kojem autor istražuje reakcije na Khuenov zakon za koji su smatrali da želi ograničiti autonomiju grada, točnije mogućnost pobjede na izborima. Posebice naglašava reakciju broskog Kluba Stranke prava, koji je u to vrijeme bio najbolje organiziran. Vijoleta Herman Kaurić autorica je članka *Projekt gradnje vojne zarazne bolnice u Brodu na Savi za Prvog svjetskoga rata* (275-295) u kojem istražuje jednu epizodu brodske povijesti 20. stoljeća. Općenito gledano, vojno je stanovništvo donosilo zarazne bolesti, pa je bilo potrebno izgraditi

i bolnicu koja bi služila u te svrhe. Iako započetak, plan nije bio ostvaren za vrijeme Prvog svjetskog rata, te je gradnja tekla vrlo sporo, a zamrla je s gašenjem Austro-Ugarske Monarhije. *Osvrt na važnije radove o Nijemcima u Požezi i Požeškoj kotlini* (296-307) rad je Vladimira Geigera u kojem autor najprije daje pregled radova s njemačkoga govornog područja o Nijemcima na područje Požege da bi potom dao pregled radova s hrvatskoga govornog područja.

Povijesne veze Pečuha i Slavonije (u povodu 1000. obljetnice Pečuške biskupije) naslov je središnjeg tematskog dijela ovog godišta *Scrinie Slavonice*, a uredništvo ju je izabralo upravo zbog činjenice da je veći dio današnje Slavonije sa zapadnim dijelom Srijema teritorijalno i administrativno pripadao pod mjerodavnost Pečuške biskupije. Dezső Simonyi autor je rada *O porijeklu pečuškog toponima Quinque ecclesiae* (311-330) u kojem donosi svoju analizu starokršćanske pasije Četvorice Okrunjenih. Daje svoj doprinos istraživanju, tako da mjesto događanja te pasije, za razliku od većine, smješta na područje mađarskoga gorja Geresd, nedaleko od Pečuha, što povezuje s latinskim nazivom za Pečuh (*Quinque Ecclesiae*), kao iskrivljenu verziju naslova te pasije. *O ranokršćanskoj pasiji Četvorice Okrunjenih* (Passio ss. Quattuor Coronatorum) [331-350] rad je Darije Damjanović u kojem autorica ponovno daje doprinos istraživanju te poznate pasije, a osim izvora koji govore o Četvorici Okrunjenih, analizira i lokalitete i povijesne osobe koje se spominju u legendi. Poseban naglasak stavlja na kult mučenika i samu dataciju legende, koju smješta u Porfirijevo vrijeme. Gergely Bálint Kiss napisao je rad *Utemeljenje i teritorijalni opseg Pečuške biskupije* (351-378), gdje analizira rane početke Pečuške biskupije za vrijeme Arpadovića, stavljajući naglasak na utemeljenje, utvrđivanje granica te organizacijske promjene koje su se zbile u 13. stoljeću. Dino Mujadžević napisao je rad *Ibrahim Pečevija (1574.-1649.) – Osmanski povjesničar Hrvatske i Bosne i Hercegovine podrijetlom iz Pečuha* (379-394) u kojem se analizira osoba i *Pečevijina povijest (Tarih-i Pečevi)*, djelo tog zanimljivog povjesničara, posebice podatke vezane uz povijest Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Autor rada *Tko je bio Hasan-paša Jakovali?* (395-406) jest Balázs Sudár te u njemu iznosi biografske podatke o tom osmanskome velikašu koji je utemeljio najveći sakralni kompleks s džamijom u Pečuhu. *Uspostava granica Pečuške biskupije u Slavoniji tijekom prve polovice 18. stoljeća* (407-429) rad je Roberta Skenderovića u kojem autor analizira ponovnu uspostavu granica Pečuške biskupije s obzirom na to da je osmanska vladavina duboko promijenila kartu Europe. Prijašnje granice više nije bilo moguće uspostaviti, pa se trebalo ponovno pristupiti problemu biskupija i njihovih granica, što je, jasno, uzrokovalo sukobe između Crkve i političkih vlasti. Milan Vrbanus napisao je rad *Borba Pečuške biskupije za crkvenu desetinu u Slavoniji od oslobođenja od Osmanske vlasti do 1761. godine* (430-464) u kojem razjašnjava sporove oko crkvene desetine na koju je biskupija imala pravo ubiranja. Navodi kako je problem bio višestruk, na sukob je utjecala i činjenica da je Pečuška biskupija nastojala prošiti svoj utjecaj na područje Slavonije (što joj je od razdoblja srednjeg vijeka i pripadalo), no bečki je dvor smatrao da desetina pripada Dvorskoj komori, a pravno se reguliralo to tek za vrijeme Marije Terezije. *Dva posljednja stoljeća nadležnosti Pečuške biskupije u sjevernoj Slavoniji i Baranji* (465-470) rad je Zlate Živaković-Kerže u kojem autorica daje pregled političke povijesti područja sjeverne Slavonije i Baranje dok ono nije potpalo pod mjerodavnost Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije.

U ovom broju donosi se rad Petra Korunića pod naslovom *Jugoslavenska/Južnoslavneska ideja. Sudbina jedne enciklopedijske studije iz 1988. godine* (471-522) u rubrici *Prijeporne teme*. Autor donosi raspravu koju je napisao za *Enciklopediju Jugoslavije* koja međutim ondje nije nikada objavljena. U ovom radu, prije objave same studije, objašnjava razloge zbog kojih

je prekinuo suradnju s tim projektom, te glavne odrednice njegove "Jugoslavenske/Južnoslavenske ideje".

U rubrici *Grada* Mario Kevo donosi prijepis izvora vezanog uz povijest Drugog svjetskog rata pod naslovom *Kretanje broja zatočenica ženskog dijela logora Stara Gradiška (svibanj – prosinac 1944.) – I. dio* (523-592). Ondje autor donosi prijepis za razdoblje od 27. svibnja do 31. kolovoza 1944. g., a ostatak se očekuje u sljedećem broju.

O novijim događanjima na polju hrvatske historiografije izvještava nas Mato Artuković svojim tekstom pod naslovom *Okrugli stol "Viđenja najnovije hrvatske povijesti"* (593-614), gdje vrlo detaljno opisuje pojedinosti iz tog događaja. Na okruglom se stolu održalo i predstavljanje knjige *Multiperspektivnost ili relativiziranje?* trojice autora – Roberta Skenderovića, Marija Jareba i Mate Artukovića. Organizator je bila Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest, a održao se na Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu u ožujku 2009. godine.

Robert Skenderović autor je nekrologa za srpskog povjesničara Slavka Gavrilovića (615-617), redovnog člana Srpske akademije nauka i umjetnosti koji je dao svoj doprinos istraživanju povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Prije rubrike *Prikazi i osvrti* donosi se ispravak u kojem je priložena tablica koju zabunom nisu priložili radu Šimuna Penave iz prethodnog broja *Scrinie* (618-623). Doprinos problemima historiografije slavonskog povijesnog prostora naznačila je nekolicina autora donoseći prikaze relevantnih djela za to istraživanje u rubrici *Prikazi i osvrti* (625-649). Potom slijedi popis izdanja Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest u Slavanskom Brodu.

Scrinia Slavonica godišnjak je koji uvelike pomaže istraživačima povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Po svojoj strukturi i problematskim pristupom posebno se ističe među časopisima hrvatske historiografije. Svojim prijevodima metodoloških članaka uvelike pomaže istraživačima, posebice jer su dosta često u pitanju prijevodi s mađarskog jezika, koji malo istraživača poznaje dovoljno. Svojom djelatnošću nastoje uspostaviti komunikaciju s historiografijama nama okolnih područja, čime se jasno šire istraživački horizonti. Zbog svega navedenog, smatram da se ovdje radi o najboljem časopisu hrvatske historiografije, a njegov je položaj važniji tim više jer nema toliko dugačak kontinuitet izlaženja.

Suzana Miljan

Pilar: časopis za društvene i humanističke studije, god. IV., br. 7-8 (1-2), Zagreb 2009., 264 str.

U izdanju Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba pokrenut je 2006. godine časopis *Pilar*, koji izlazi dva puta godišnje i objavljuje priloge s područja društvenih i humanističkih znanosti. Konceptijski je ova publikacija usmjerena na interdisciplinarno istraživanje i tematiziranje pitanja identiteta, procesa modernizacije i europeizacije ponajprije kroz povijesnu prizmu. Radovi u ovom časopisu objavljuju se na hrvatskom i na stranim jezicima, a *Pilar* ima i svoja redovita međunarodna izdanja. U tom su kontekstu Institut društvenih znanosti Ivo Pilar iz Zagreba i Slovenska akademija znanosti i umjetnosti objavili ovaj zajednički slovensko-hrvatski broj časopisa *Pilar* koji potpisuju urednici, poznati i priznati znanstvenici Andrej Rahten i Zlatko Matijević. S obzirom na pojačano zanimanje šire javnosti i povjesničara za slovensko-hrvatske odnose tijekom minulih stoljeća ovaj najnoviji broj međunarodnog